

Dr. Erwin J. HAEBERLE

The Institute of Advanced Study of Human Sexuality, San Francisco, California

Geschiedenis en concept van de seksuologie

Inleiding

De werken van de vroege Europese seksuologen werden door Hitler en het Nazisme vernietigd. Veel ervan zijn wij dan ook vergeten en de hedendaagse seksuologische literatuur is dikwijls misvormd of alleszins verkeerd geïnformeerd over de geschiedenis van de seksuologie. Uit deze geschiedenis blijkt duidelijk dat we seksuologie niet mogen zien als een speciale tak van de geneeskunde. Ze moet noodzakelijkerwijze benaderd worden als een interdisciplinair domein dat vanuit academisch oogpunt bekeken wordt.

Voorgeschiedenis

Pogingen tot een rationele en systematische studie van menselijk seksueel gedrag gaan in de Westerse beschaving terug tot het Oude Griekenland. Inderdaad, dokters als Hippocrates en filosofen als Plato en Aristoteles mogen bestempeld worden als de gelegitimeerde grondleggers van de seksresearch. Ze deden uitgebreide observaties en waren de eersten om theorieën te ontwikkelen omtrent seksueel gedrag en dysfuncties, voortplanting en contraceptie, abortus, seks en wet, seks en ethiek.

In het Oude Rome waren het eveneens Griekse dokters als Soranus en Galenus die de bestaande kennis verder uitwerkten en systematiseerden. Hun werk inspireerde later de Islamitische leermeesters om een groot deel van hun aandacht op seksuele vraagstukken te richten. Het zijn deze werken, oorspronkelijk geschreven in het Arabisch door Al-Rhazi, Ibn Sina en anderen, die later vertaald werden en zo hun intrede maakten in het middeleeuws Europa. Samen met heruitgegeven Griekse en Romeinse teksten werden ze basisgeschriften aan de nieuw opgerichte medische scholen.

Het leidt tot een hergeboorte van het anatomisch onderzoek in de 16de, 17de en 18de eeuw. Ook vandaag nog doen namen als Fallopio (Fallopia-buisjes), De Graaf (Graafse follikels), Berthelsen (Bartholin klieren) en Cowper (Cowper klieren) ons denken aan de eerste opkomst van de moderne anatomie en de belangrijke aspecten van het seksueel gedrag die in deze periode werden ontdekt.

Dan was er de Verlichting. Het betekende een periode van ernstige en gesekulariseerde discussie rond de seksuele moraal. We kregen de eerste programma's rond seksuele opvoeding evenals nieuwe klassifikaties en observaties van seksueel gedrag.

De negentiende eeuw besteedt speciale zorg aan overbevolking, seksuele psychopathie en randverschijnselen. Geleidelijk groeide het begrip 'seksualiteit' en op verschillende domeinen ging men er zich intens mee bezig houden, waardoor men intellectueel steeds meer greep kreeg op een studieveld dat steeds complexer werd. Biologische, medische, historische en antropologische research gebeurde door Von Baer, Darwin, Mendel, Kaan, Morel, Magnan, Charcot, Westphal, Burton, Morgan, Mantegazza, Westermarck, Krafft-Ebing, Schrenck-Notzing en anderen. Hun werk vormde de basis voor het moderne seksonderzoek. De eeuwwisseling schonk ons het pionierswerk van Havelock Ellis, Sigmund Freud en Iwan Bloch waardoor het onderzoek van de seksuele problematiek een niet meer weg te denken plaats innam in de wetenschappelijke wereld.

Ontstaan van de seksuologie

De drie voornoemde pioniers waren van huize uit arts maar al spoedig verruimden ze hun horizon, verlieten de enge grenzen van het medisch model en predikten een interdisciplinaire benadering. Wanneer Bloch bijv. het onderwerp 'seksuele psychopathie' onder de loep nam, voelde hij zich verplicht om verder te kijken dan de 'aangeboden symptomen' en zijn fokus ruimer af te stellen dan de meeste van zijn kollega's:

"Laat ons weggaan van de patiënt in de kliniek of het dokterskabinet, laat ons rond de wereld trekken, laat ons het seksueel gedrag van de species mens bestuderen in al haar uitingsvormen, niet als artsen maar als gewone waarnemers, laat ons het seksueel gedrag van geciviliseerde en primitieve mensen vergelijken; pas dan zullen we ons realiseren vanuit welke oneindig bredere horizon we seksuele abnormaliteiten moeten benaderen; pas dan zullen we beseffen hoezeer cultuur en tijdsperiode hun stempel drukken op het algemeen menselijke dat in wezen overal hetzelfde is." (Bijdrage tot de Etiologie van Psychopathia Sexualis, 1902-03.)

Bloch liet het niet alleen bij de vraagstelling maar hij nam zijn eigen advies ter harte en schreef zijn gedachten neer in een bijzonder werk 'Het seksuele leven van onze tijd' (1906). In deze, jaarlijks encyclopedische studie, introduceerde hij het nieuwe concept van 'Sexualwetenschap' of seksuologie, dat hij als volgt omschreef:

"Willen we het ruime belang van de liefde in het leven van iedereen, van de maatschappij en van de evolutie van de menselijke civilisatie tot zijn recht laten komen, dan moet deze speciale onderzoeksrichting beschouwd worden als een onderdeel van de algemene studie van het mensdom. De seksuologie bestaat uit een samengaan van verschillende andere wetenschappen, met name de algemene biologie, de antropologie, de etnologie, de psychologie en filosofie, de literatuurgeschiedenis en de globale geschiedenis van onze beschaving." (Voorwoord tot de eerste editie.)

In overeenstemming met deze stelling probeerde Bloch als eerste het seksuele leven in zijn verschillende aspecten te benaderen en het in zijn

totaliteit te beschrijven 'vanuit een gecentraliseerd standpunt'. Dit was het standpunt van de seksuoloog.

Opbloei en verdrukking

In 1913 organiseerde Bloch samen met Magnus Hirschfeld de eerste 'Vereniging voor Seksuologie' in Berlijn. Met Albert Eulenburg stichtte hij het eerste 'Tijdschrift voor Seksuologie' dat al spoedig een verzamelpunt werd voor seksresearchers uit verschillende landen en uit verschillende disciplines. In 1932 werd de publikatie stopgezet wegens de toenemende dreiging van het opkomende Nazisme.

Bloch begon ook aan het ambitieuze projekt van een 'Handboek voor Seksuologie'. Zijn bedoeling was een reeks monografieën te publiceren, geschreven door autoriteiten in verschillende domeinen. Bloch's voortijdige dood in 1922 verhinderde dat het werk ooit voltooid werd. Slechts drie volumes verschenen: 'Prostitutie' (2 vols.) door Bloch en Loewenstein, en 'Homoseksualiteit' door Hirschfeld.

Ondertussen stichtte Hirschfeld in Berlijn het eerste 'Instituut voor Seksuologie'. Van 1919 tot 1933 was dit instituut een centrum van wetenschappelijk onderzoek, discussie en publikatie voor geleerden en bezoekers van de gehele wereld. Het instituut bood ook huwelijks- en seks counseling aan, evenals programma's voor seksuele opvoeding. Het belangrijkste evenwel was de aanzet tot de groeiende beweging voor seksuele hervorming.

In 1921 organiseerde Hirschfeld in Berlijn het eerste 'Kongres voor Seksuele Hervorming op een Wetenschappelijke Basis'. Deze bijeenkomst leidde tot de stichting van de 'Wereld Liga voor Seksuele Hervorming' in Kopenhagen in 1928 met Hirschfeld, Havelock Ellis en Auguste Forel als eerste voorzitters. Het Kongres ging later nog door in Londen (1929), Wenen (1930) en Brno (1932), totdat het Europese fascisme de liga ophief.

Hetzelfde lot was beschoren aan de 'Internationale Vereniging voor Seks Onderzoek' die, georganiseerd door Albert Moll, voor de eerste maal kongresseerde in Berlijn in 1926 en later nog eens in Londen in 1930. Het opkomend fascisme maakte verdere kongressen onmogelijk.

Vooraleer vernietigd te worden door Hitler en het Nazisme had de Europese seksuologie zich vrij definitief uitgebouwd als een degelijke interdisciplinaire onderzoeksrichting. Na Bloch's onvoltooide handboek had Hirschfeld de verschillende dimensies van de seksuologie verder uitgestippeld en neergeschreven in twee monumentale werken, 'Seksuele Pathologie' (3 vols., 1916-1920) en 'Geschlechtskunde' (5 vols., 1926-1930). In dezelfde periode verscheen het 'Handboek van de Seksuele Wetenschappen' (2 vols., 1926) van Albert Moll en het lijvige werk van Max Marcuse (1923), 'Handwoordenboek van Seksuologie', met bijdragen van eminente geleerden, waaronder Sigmund Freud.

Deze enorme projekten, alle in het Duits geschreven, zijn voor het

grootste deel onvertaald gebleven. Nochtans vormen ze een solide en indrukwekkende basis voor de formele uitbouw van de seksuologie als een academische onderneming.

De verschillende basisleggers hadden één gemeenschappelijke trek: ze combineerden de biologische en socio-kulturele aspecten van de seksuologie. Ze waren dan ook aan zichzelf verplicht om in hun publikaties bijdragen op te nemen zowel uit de natuur- als uit de cultuurwetenschappen. Uiteindelijk mogen we stellen dat de eerste grote seksuologen een bijzondere plaats innamen, wegens hun ervaring van de speciale politieke toestand tijdens en na de eerste wereldoorlog. Ze leerden er immers uit, dat de naakte 'wetenschappelijke feiten' niet voldoende waren om greep te krijgen op het seksueel gebeuren. De combinatie van historische, sociale, religieuze en economische krachten van hun tijd vroegen dringend om onderzoek. Ze bepaalden immers, meer dan wie of wat ook, het menselijk seksueel gedrag. Maar het is evenzeer een feit dat dezelfde krachten Europa terecht brachten in een nieuwe macht van barbaarsheid waardoor elk seksonderzoek gestaakt diende te worden.

Hirschfeld's instituut werd door de Nazi's vernietigd in 1933 en het gebouw werd gebruikt als ontmoetingsplaats voor de partij. Hirschfeld, Freud, Wilhelm Reich, Max Marcuse en vele andere seksuologen werden in ballingschap gedreven. Moll werd het zwijgen opgelegd en verloor zijn medische licentie. Seksuologische literatuur werd vernietigd of verboden en seksuologische organisaties opgeheven. Hitler en zijn kohorten waren zó akkuraat in hun vernietigingswerk van de vroegste sporen van Europees seksresearch, dat momenteel nog slechts enkele specialisten op de hoogte zijn van wat er in het begin gepresteerd werd. De vernietiging van basisgeschriften en originele manuskripten maken het bijzonder moeilijk om de geschiedenis juist te rekonstrueren en ook te appreciëren. Gevolg is dat de momenteel bestaande standaardwerken rond seksuologie ofwel onvoldoende ofwel verkeerd geïnformeerd zijn betreffende de belangrijkste periode van haar geschiedenis.

Heropstanding

Na de tweede wereldoorlog zorgde Alfred C. Kinsey voor een renaissance van de seksuologie maar nu in Amerika. Zijn vorming en ervaring als zoöloog maakten hem uiterst geschikt om een breedschalig, strikt empirisch onderzoek uit te voeren naar het seksueel gedrag in de Verenigde Staten.

Kinsey en zijn medewerkers leverden twee monumentale onderzoeken, de zogenaamde Kinsey-rapporten ('Sexual Behavior in the Human Male', 1948; 'Sexual Behavior in the Human Female', 1953). Het was een nieuwe, betekenisvolle en niet-medische bijdrage tot het seksonderzoek. Kinsey vatte het seksonderzoek op zoals het door Bloch bedoeld werd, nl. het resultaat van interdisciplinair teamwork. Kinsey stelde dit duidelijk in de 'historische inleiding' van zijn eerste volume:

"Ged
kons
kwar
tiek)
mens
schil
geva
psyc
opini
urolo
8.)

Kins
de k
werk
tenn
'Biol
cour
zoek
nis,
lijst.

Het
dooc
onde
Sex
werl
ever

Opk

Gele
gesp
Will
werl
(197
hun
een
Mas
sche
gene
tion
met
door

Het
keli
med

T. v. S

"Gedurende de negen jaar onderzoek werden vele uren besteed aan konsulten van mensen buiten de staf, die oa. uit volgende richtingen kwamen: anatomie, dierpsychologie, antropologie, astronomie (statistiek), biologie, kinderpsychologie, kriminologie, genetica, gynekologie, menselijke fysiologie, wetgeving, huwelijks counseling, geneeskunde (verschillende richtingen), militaire autoriteiten, neurologie, verloskunde, gevangeniswezen, psychiatrie, psychoanalyse, psychologie (algemene), psychologie (klinische), psychologie (eksperimentele), volksgezondheid, opinieonderzoek, seksuele opvoeding, sociaal werk, sociologie, statistiek, urologie, venerische ziekten." ('Sexual Behavior in the Human Male', blz. 8.)

Kinsey verwachtte niet dat verder seksonderzoek zich zou beperken tot de konsultatie van hoger genoemde benaderingen. Hij stelde een raamwerk op van een basis seksuologische bibliotheek waarin volgens hem tenminste de volgende richtingen moesten worden opgenomen: 'Biologie, psychologie, sociologie, antropologie, geneeskunde, huwelijks counseling, kinderpsychologie, persoonlijke programmatie, opinieonderzoek, radio programma's, filosofie, ethiek, religie, opvoeding, geschiedenis, wetgeving, wetstoepassing, literatuur, kunst, erotika (Afgekorte lijst, Kinsey 1948, pp. 22-23).

Het is duidelijk dat Kinsey's interesse zeer ruim lag. Zijn vroegtijdige dood in 1956 en subsidieverlies zorgden ervoor dat zijn ambitieuze onderzoeksprogramma's drastisch werden ingekrompen. Het 'Institute for Sex Research' zette, onder leiding van Paul H. Gebhard, het onderzoekswerk op kleinere schaal voort. De meeste van Kinsey's plannen wachten evenwel nog steeds om uitgevoerd te worden.

Opkomst van de sekstherapie

Geleidelijk kwam de interesse meer te liggen bij beperkter maar meer gespecialiseerde studies van de menselijke seksuele fysiologie. Vooral William Masters en Virginia Johnson kregen een ruime erkenning met hun werken 'Human Sexual Response' (1956) en 'Human Sexual Inadequacy' (1970). Ondanks al hun wetenschappelijke waarde is het nochtans zo dat hun werk, indirect en paradoksaal genoeg, bijdroeg tot de ontkenning van een meer algemeen, socio-kultureel seksonderzoek.

Masters en Johnson's studieresultaten lenen zich gemakkelijk tot praktische toepassing. Dit bleek duidelijk uit het ontstaan van een nieuwe generatie, de 'sekstherapeuten', die hun blikveld richten op het 'dysfunctionele' individu (meestal echter het koppel) en zich weinig bezig houden met de ruimere sociale kontekst zoals die oorspronkelijk geschetst werd door Ellis, Freud, Bloch, Hirschfeld en andere vroege seksuologen.

Het gevolg is dat seksuologie momenteel, in de publieke opinie, gemakkelijk geassocieerd wordt aan sekstherapie of aan een medische, paramedische of quasi-medische onderneming. Natuurlijk gaat zulke visie

niet op, noch voor de seksuologie, noch voor de sekstherapie. Deze laatste is, voor een groot deel, niet langer gebaseerd op een medisch model maar eerder op een geheel van leermodellen van menselijk gedrag. Zo zien we dat veel sekstherapeuten geen medische opleiding hebben en dat de mensen die behandeld worden niet langer patiënten maar cliënten genoemd worden. Niettemin neigen veel therapeuten en onderzoekers er toe, seksuologie enerzijds af te leiden van het medisch establishment en anderzijds de seksuologie te introduceren als een eigen specialiteit binnen de medische opleidingscentra.

De geschiedenis leert ons echter dat seksuologie zich niet kan ontwikkelen op zulke smalle basis. De exploratie en manipulatie van fysische en psychologische reacties is ten hoogste een randgebied van de seksuologie. Het aureool van de 'therapie' mag ons niet verblinden voor de gevaren van een onkritische, ahistorische specialisatie. We moeten ons goed realiseren dat de academische supprematie van een zuiver medische seksuologie een terugkeer zou zijn naar de Victoriaanse periode, ondanks toenemende technologische sofistiekatie.

We bedriegen onszelf als we vooruitgang verwachtten in het begrijpen van het menselijk seksueel gedrag, via kritiekloos verzamelen van steeds meer 'gegevens' of het verfijnen van therapeutische technieken. De seksuologie moet eerst en vooral scherper bewust worden van haar ontstaan en haar historische betekenis. Immers, 'menselijke seksualiteit', 'seksueel gedrag' en analoge konstrukten, die momenteel gelden als het studie-objekt van de seksuologie, zijn geen duidelijk afgelijnde begrippen of concrete entiteiten die kunnen worden omschreven, gewogen en gemeten. Het zijn integendeel begrippen die ontwikkeld werden in een voortschrijdend, ruimer historisch proces.

Al de sleutelwoorden, geijkte uitdrukkingen en concepten van de moderne seksuologie, waren bijv. onbekend bij de klassieke schrijvers. 'Seksualiteit', 'homoseksualiteit', 'seksueel gedrag', 'seksuele drift', 'seksuele respons', 'seksuele dysfunctie': geen enkele van deze termen kan men vinden in de Bijbel, bij Homeros, Aristoteles, Dante, Shakespeare, Voltaire of Goethe. Waarschijnlijk hebben ook de stichters van Amerika deze termen niet gebruikt. Tot op heden blijft de betekenis van deze termen onduidelijk omdat men nooit is gaan zoeken naar het historisch ontstaan ervan. Dit valt het meest op wanneer men definities zoekt in woordenboeken, encyclopedieën of professionele handboeken.

De huidige definities zijn ofwel tautologisch ofwel ze steunen op een heel systeem van niet-bevraagde en dus niet-gerechtvaardigde veronderstellingen. Deze laatste kunnen op hun beurt slechts begrepen worden vanuit een grondige historische analyse. Samengevat moeten we zeggen dat de studie van seks op de eerste plaats een studie van ideeën is, dikwijls zelfs van gekke ideeën. Seksuologie omvat daarom hoofdzakelijk het kritisch ontleden van ideologieën ('Idealogiekritik').

Terug naar de bron

Momenteel zijn er tegenkrachten die het bestaande seksuologisch on-evenwicht proberen te herstellen en de seksuologie opnieuw aansluiting willen geven met de lange, eerbare, maar verloren traditie. Eigenaardig genoeg kwam een van de eerste pogingen daartoe uit een atypische hoek.

John Money, een medisch psycholoog van de Johns Hopkins Universiteit, nam het initiatief. Aanvankelijk publiceerde hij verschillende endokrinologische en psychologische werken rond het sekse-identiteitsprobleem ('Man and Woman. Boy and Girl', 1972, samen met Anke Ehrhardt; 'Sexual Signatures', 1975, samen met Patricia Tucker). In 1977 publiceerde hij samen met Herman Musaph een nieuw 'Handbook of Sexology' waarin hij in de voetsporen stapte van de eerste, grote seksuologen. Dit werk bevat heel wat bijdragen rond medisch en biologisch onderzoek maar het vertoont tevens een vernieuwde interesse voor sociale, historische en ideologische vragen. Het knoopt tevens aan met de traditie om een internationale groep medewerkers uit verschillende disciplines bij elkaar te brengen, en onderlijnt daardoor het interdisciplinaire karakter van de seksuologie.

Een andere belangrijke en betekenisvolle link met het verleden was het terug organiseren van 'Internationale Kongressen van Seksuologie' in Parijs (1974), Montreal (1976), Rome (1978) en Mexico City (1979). Deze kongressen hernamen zodoende het oorspronkelijke initiatief van Hirschfeld en Moll.

Ondertussen begon ook de Europese seksuologie haar periode van gedwongen niets-doen achter zich te laten. Gedurende de laatste dekaden werden aan verschillende Europese universiteiten seksuologische departementen uitgebouwd, soms verbonden aan medische opleidingscentra, maar meestal steunend op een breed programma waarin vooral de sociale wetenschappen hun plaats hadden. In de Verenigde Staten zag men de laatste jaren een sterke uitbreiding van centra en universitaire programma's die zich bezighouden met seksuologie. Sommigen richtten zich specifiek op de opleiding van professionele en academisch seksuologen. Een recent handboek over 'Educational and Training Opportunities in Sexology' (D.A. Shore, ed. 1979) publiceert niet minder dan een dozijn verschillende Amerikaanse programma's van hogere opleiding in de seksuologie.

Slotbeschouwingen

We kunnen stellen dat de doelstelling, zoals ze gezien werd door Ellis, Freud, Bloch, Hirschfeld, Moll en andere pioniers, soms benaderd maar nog nergens gerealiseerd werd. Wanneer het seksonderzoek voortschrijdt, creëert het veelvoud van doelstellingen en methoden in de diverse disciplines een probleem wat betreft vergelijking en evaluatie van

onderzoek. De kans dat men het overzicht verliest is daarom een konstante bedreiging, maw. Bloch's seksuologisch 'gecentraliseerde standpunt' is belangrijker dan ooit.

Men poogt de laatste jaren het groeiend gevoel van desoriëntatie op verschillende vlakken tegen te gaan. Vooreerst was er de stichting van de Amerikaanse 'Society for the Scientific Study of Sex', die met haar 'Journal of Sex Research' (1965) een aantal academische normen voor seks-onderzoek naar voor bracht.

Andere seksuologische tijdschriften volgden, zoals de 'Archives of Sexual Behavior' (1972). Sindsdien werden verschillende academische en professionele periodieken op de markt gebracht die telkens vanuit een bepaalde invalshoek de seksuologie benaderen.

Ten tweede was er de 'American Association of Sex Educators and Therapists' die een professionele kode opstelden waarin bepaald werd aan welke minimumeisen de seks-opvoeders en sekstherapeuten moeten voldoen.

Ten derde startte in 1976 een seksuologisch vormingscentrum 'The Institute for Advanced Study of Human Sexuality' in San Francisco, erkend op academisch nivo door de staat Californië.

Ten vierde begon het 'American College of Sexologists' in 1978 met het opstellen van minimumnormen voor een brede, basis-seksuologische vorming, die ook als normen voor erkenning als seksuoloog gelden.

Het gaat hier in wezen om niets meer of minder dan om de standaard-eisen die gesteld worden aan een seksuologische studie. Voorgaande beschouwingen moeten duidelijk maken dat een seksuologische vorming slechts kan bestaan op basis van een interdisciplinaire benadering. Er dient tevens een konstante uitwisseling te zijn tussen de wetenschappers en beoefenaars van de verschillende disciplines. Slechts déze dialoog kan, op langere afstand beschouwd, zorgen voor de noodzakelijke zelfkritiek en zelfkorrektie die een academisch programma levend houdt. Tenslotte: wanneer deze dialoog verzekerd is, kan de seksuologie gerust de toekomst tegemoet zien en kan ze een belangrijke bijdrage leveren tot de academische wereld maar tevens tot de rest van de maatschappij.

Voetnoot

Vertaling door Leo Rouffa van: 'The history and concept of sexology'. Met toestemming overgenomen uit 'The Journal of Sex Education and Therapy', 1979, Vol. 6 (no. 2), 68-71.

86-010 2256

Dr
Brat
IW
(1
He
Inl
Als
sek
Iwa
dat
Int
ove
ter
sek
de
is r
we
sek
He
He
De
ee
nie
Dis
for
inc
He
sch
ass
De
bej
De
afs
Bl
da
sch
kli
T. v.